

48 коп.

П. Г. ІВАНОВ

МУЗИКИ
З ПОДІЛЛЯ

„МИСТЕЦТВО“ КИЇВ — 1972

КЛУБНА СЕРІЯ

П. Г. ІВАНОВ

**МУЗИКИ
З ПОДІЛЛЯ**

„МИСТЕЦТВО“ КИЇВ — 1972

«Музики з Поділля» — це розповідь про самодіяльний оркестр українських народних інструментів під керуванням Василя Олександровича Зуляка, який багато років життя віддав улюбленій справі.

В. О. Зуляк наполегливо шукав, реставрував і відроджував старовинні українські музичні інструменти, «навчав» їх грати в оркестрі. Так відродилися сурма, кобза, ліра, бугай та інші.

У книжці подано характеристику інструментів оркестру, а також еволюцію складу колективу.

Багато уваги автор приділяє описові концертної діяльності оркестру, подорожей по областях України, під час яких оркестранти виступають не тільки як виконавці, але і як пропагандисти народної музики й народних українських музичних інструментів.

Додатком до книги є твори з репертуару оркестру.

На півдні Тернопільської області, у мальовничому закутку між Збручем і Дністром, розкинулось селище Мельниця-Подільська, оповите зеленню садів, сповнене ароматом свіжого прикарпатського повітря.

Рідна пісня, музика скрашували тут колись тяжке, вбоге життя трударів, які від світанку до пізнього вечора гнули спину на панських ланах, щоб заробити дітям на шматок хліба. Від покоління до покоління передавалось уміння виконувати на цимбалах, скрипках і сопілках дорогі й близькі серцю мелодії.

У вересні 1939 року західноукраїнські землі возз'єдналися з Радянською Україною. Сонце правди й свободи запалало над Збручем. Трудівники колись пригнобленої і приниженої панами Західної України разом з народами-братями Радянського Союзу почали будувати своє світле майбутнє — нове, соціалістичне суспільство. До знань, освіти, культури звільненому народу відкрився широкий шлях.

У післявоєнні роки в умовах радянської дійсності в житті трудящих селища сталися значні зміни: поліпшився їхній добробут, підвищилася культура, розвинулась місцева промисловість.

Швидкими темпами зростає продуктивність сільськогосподарства. Трудівники об'єднаної сільськогосподарської артілі «Прогрес» за визначні успіхи в галузі розвитку тваринництва 1955 року посіли перше місце в області і одержали перехідний Червоний прапор Тернопільського обкому КП України та виконкому обласної Ради депутатів трудящих.

1956 року колгосп «Прогрес» був нагороджений дипломом першого ступеня Виставки досягнень народного господарства СРСР, а його передовики колгоспники — золотими та срібними медалями. Партія і Уряд високо оцінили самовіддану працю колгоспників артілі «Прогрес», нагородивши 1958 року 28 чоловік орденами та медалями Союзу РСР.

Розширились культурні обрії радянського села. В п'яти загальноосвітніх школах, де викладають 89 учителів, навчаються 1600 учнів. В селищі є три Будинки культури, чудовий кінотеатр «Космос», музична школа, чотири загальних та п'ять відомчих бібліотек. Лікарня має шість відділень на 125 ліжок. Є також поліклініка, два медичних пункти, санітарно-епідеміологічна станція, аптека. В закладах охорони здоров'я Мельниці-Подільської працюють 157 чоловік.

Колишні вихованці Мельниці-Подільської середньої школи, здобувши вищу освіту, працюють тепер в селищі лікарями, вчителями, інженерами, зоотехніками тощо.

Гордістю жителів Мельниці-Подільської є самодіяльний оркестр українських народних інструментів, організований 1948 року при Мельниці-Подільському Будинку культури. До оркестру входять старовинні українські народні інструменти: сопілка, сурма, трембіта, кобза, бандура, ліра, бугай тощо. Керує ним талановитий музикант і тонкий знавець народного інструментарію Василь Олександрович Зуляк.

В оркестрі беруть участь музики-ентузіасты: робітники, колгоспники, службовці, учні середньої школи.

За високу майстерність та успіхи в пропаганді народної музики Міністерство культури Української РСР 1960 року надало йому звання «Самодіяльний народний оркестр українських народних інструментів», а В. Зулякові Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 13 грудня 1966 року присвоєно почесне звання заслуженого працівника культури Української РСР.

ОРГАНІЗАТОР І КЕРІВНИК ОРКЕСТРУ

Василь Олександрович Зуляк народився 19 серпня 1921 року в селі Гермаківці, що в десяти кілометрах від Мельниці-Подільської.

З дитинства жила народна пісня в душі у Василька. Чув він її від матері, що співала над колыскою, а також від діда та батька.

Маючи добрий голос, батько вечорами виливав душу в піснях. Вбогі достатки давала йому служба у графа Баворовського. Йому не давали спокою думки, що треба нагодувати сім ротів, а звести кінці з кінцями було дуже важко.

Босий, в грубих полотняних штанцях, бігав малий Василько до сільського музики Андрія Маличка послушати чарівні звуки сопілки. Плакала-ридала сопілка у вуйка Андрія. На весь куток лунала пісня про Олексу Довбуша:

Ой попід гай зелененький,
Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький...

Зачувши сопілку, сільські музики Микола Пуляк та Василь Лесюк зразу ж приходили на Маличкове подвір'я з скрипкою та цимбалами. Сумовиту пісню про Довбуша змінювала весела коломийка.

Як зачарований, годинами слухав Василько гру талановитих музик і палко бажав навчитися грати, як вони. Звернули й музики увагу на допитливого хлопця. З їх допомогою навчився й Василько грати на сопілці. Минуло небагато часу, і старі музики вже не могли обходитися без хлопця. Він став їхнім помічником і другом.

В. О. Зуляк (за цимбалами) серед учасників оркестру.

Через тяжке матеріальне становище Василько не зміг закінчити навіть чотирикласної школи *. Якось батько сказав йому: «Більше, синку, до школи не підеш. Учитимешся у Якова Яреми гри на скрипці. Вивчишся — десь на весіллі чи на хрестинах заробиш якогось золотого. Все-таки легше буде жити».

Так почалося для хлопця нове життя. Зранку Василько допомагав батькові в роботі, а довгими осінніми вечорами просиджував у сільського музики Якова Яреми. Гра на весіллях не принесла йому злотих. Послали його батьки навчатися «справжнього діла» до столяра Гаврила Каськуна, доброго майстра. Змайстровані ним цимбали звучали, як цілий оркестр. Згодилася Василькові пізніше наука, яку він пройшов у цього талановитого народного умільця. Та хлопець не кидав і музики, присвячував їй вільний від роботи час.

Пізніше він навчався у відомого на всю округу скрипаля Гефнера, який передав Василеві все, що знав і що вмів, особливо з питань теорії музики і загального музичного розвитку, за що Василь Олександрович з великою теплотою згадує свого вчителя. Закінчивши навчання у Гефнера, він організував у Гермаківці інструментальний ансамбль, який брав участь у різних святах, грав на весіллях. До складу ансамблю входили дві скрипки, цимбали, кларнет, труба, великий барабан, банджо.

Коли в 1939 році над селом замайорів червоний прапор, перед Василем відкрилась широка, ясна дорога. У вісімнадцять років він став першим завідувачим клубом у рідній Гермаківці. Юнак поринув у культурно-освітню роботу, керував хором, інструментальним ансамблем, танцювальним та драматичним гуртками.

Він розучує з хором українські народні пісні, твори радянських композиторів, російської та української класики і успішно виступає зі своїм колективом як у Герма-

* Семирічку він закінчив у 1940 році.

ківці, так і в навколишніх селах. Народна пісня, народна музика, яку колись у панській Польщі називали холопською, вільно лунала тепер на оновленій землі, приносячи радість простим трудівникам, творцям нового життя, будівникам соціалістичного суспільства.

1940 року В. Зуляка призначили директором Мельнице-Подільського Будинку культури, який очолив керівництво художньою самодіяльністю району. Василь Олександрович, крім виконання адміністративних обов'язків, керував хором та драмгуртком.

Віроломний напад гітлерівської Німеччини перервав творчу роботу В. Зуляка. Після розгрому німецько-фашистських загарбників він повертається до улюбленої справи — керує хором, виступає з ним в багатьох селах Тернопільщини. Це дає йому змогу познайомитись з народним музичним інструментарієм, який побутував у різних куточках області, глибоко вивчити народну музику, записати чимало її зразків. Цей досвід став Зулякові в пригоді, коли він почав здійснювати свою давню мрію — створювати оркестр українських народних інструментів. До цієї мети його вів важкий шлях творчих шукань.

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОРКЕСТРУ

1948 року в селах за Збручем було проведено одне з перших на Україні районних свят пісні і танцю, які надалі проводилися щороку. На одному з них виступив зведений оркестр народних інструментів. Велика кількість цимбалів, які входили до його складу, надавала звучанню оркестру своєрідного колориту. В. Зуляк, подивившись виступ цього колективу, вирішив організувати ансамбль цимбалістів.

Побувавши в різних селах району, поговоривши з місцевими цимбалістами, Зуляк запросив їх взяти участь у репетиціях нового колективу, який організовувався при Мельнице-Подільському районному Будинку культури.

Важко було переконати народних музик у доцільності організації великого ансамблю цимбалістів, але ентузіазм і наполегливість організатора перемогли.

На першу репетицію новоствореного колективу зібралось до двадцяти цимбалістів. Цимбали в них були різних строїв*, відрізнялися конструкцією. Вони дісталися музикантам у спадщину від батьків, дідів або були зроблені самими виконавцями. Грали сільські музики по слуху, виконуючи народні мелодії так, як звикли чути їх у своїх селах, як навчилися їх грати самі, разом із скрипкою або в складі тріоїстої музики**. Але брати участь у великому ансамблі цимбалістів їм було незвично і вони не вірили в успішність його діяльності.

Після настройки цимбалів Зуляк запропонував музикантам заграти разом коломийку так, як вони грають на весіллі. Вдарили цимбалісти по струнах. Загриміла, зазвеніла на різні голоси звукова стихія... Але поступово в безладній грі почали вимальовуватись контури мелодії коломийки. Прислухаючись один до одного, музиканти все краще стали відчувати загальний ритм виконання. Напруженість перших хвилин змінилася натхненням. І несподівано прудкокрилою птицею злетіла і зазвучала пісня — цимбалісти заспівали веселу коломийку:

Як я тоту коломийку зачую, зачую,
Через тую коломийку дома не ночую...

* Народні виконавці — цимбалісти — на Тернопільщині використовують строї: простий селянський, або, як його називають, мадярський, циганський та волоський (місцева термінологія). Простий селянський (діапазон від *до* малої до *ре* другої октави) в *до* мажорному звукоряді має *сі-бемоль* малої, а також *фа-дієз*, *до-дієз* і *соль-дієз* першої та другої октави. Циганський стрій квінтою вищий від простого селянського (діапазон: від *соль* малої до *ля* другої октави). У *до* мажорному звукоряді він має *фа-дієз*, *соль-дієз* першої та *фа-дієз*, *до-дієз*, *соль-дієз*, *ре-дієз* другої октави.

** До складу народного ансамблю тріоїстої музики входять скрипка, цимбали, басоля; скрипка, цимбали, великий барабан з тарілкою тощо.

З радісним настроєм закінчили музики свою першу зустріч. Сподобалась їм гра в ансамблі.

Розпочалися систематичні заняття. Не тільки з райцентру, а й з далеких сіл приїздили молоді і літні цимбалісти на репетицію. Всіх виконавців керівник розподілив на три партії: перші, другі цимбали і акомпануючу групу. Перші вели мелодію у високому, другі — у середньому регістрі, акомпануюча група виконувала супровід акордами*. У зв'язку з тим, що ніхто з учасників ансамблю не знав нот, керівник з кожним виконавцем вчив партію під скрипку. Одночасно приступили до вивчення елементів музичної грамоти.

Через півроку відбулися перші концерти цимбалістів для трудівників району. Після успішних виступів на районному та обласному оглядах художньої самодіяльності ансамбль 1949 року взяв участь у республіканській олімпіаді, де серед інструментальних ансамблів України він посів друге місце.

В його репертуарі були такі твори: «Ой шляхами битими» Л. Ревуцького, «Пісня про Героя Соціалістичної Праці Олену Хобту» П. Майбороди, подільські коломийки та українські народні пісні: «Дівчино моя, переяславко», «Гей волошин сіно косить» та інші.

Темброва одноманітність ансамблю з одних цимбалів, обмежений діапазон інструментів, виготовлених народними умільцями, до того ж їх стрій з неповним хроматичним звукорядом збіднювали художньо-виразальні можливості колективу, гальмували його зростання, обмежували репертуар. Керівник і самі виконавці висловлювали думку про доцільність введення до складу ансамблю скрипки і басолі, які забезпечать його кантиленою і

збільшать технічні можливості. Йшла також мова про необхідність використання сопілки, ліри, «кози» (дуди) та інших інструментів, які збагатили б його звучання колористично. Так, до складу ансамблю цимбалістів були введені різні народні інструменти, які побутують на Тернопільщині: сопілки, ліри, басоля, скрипка, бугай, решето, великий барабан, луска.

В такому складі оркестр виступив на республіканському огляді художньої самодіяльності України 1951 року і привернув до себе увагу своєрідністю і самобутністю.

Після виступів на республіканських оглядах ансамблю цимбалістів (1949 р.) і фольклорного оркестру з Мельниці-Подільської (1951 р.) в інших областях України почали створюватись подібні колективи. Так, у республіканському і всесоюзному оглядах художньої самодіяльності 1951 року взяв участь ансамбль цимбалістів села Шипинці Кіцманського району Чернівецької області.

Розпочалася підготовка до всенародного свята — 300-річчя воз'єднання України з Росією. Музики з Мельниці-Подільської вирішили порадувати своїх шанувальників — місцевих глядачів і столичну громадськість — створенням нового колективу, великого ансамблю сопілкарів на базі фольклорного оркестру, звичайно, зберігши останній як художню одиницю. Вирішено було для ансамблю сопілкарів виготовити сім'ю сопілок (прими і тенори). В цій справі колективу допоміг столяр Гаврило Каськун, який разом з В. Зуляком виготовляв інструменти. Важко було без науково обгрунтованих розрахунків зробити сопілки, які б мали точний стрій. Не легше було навчити молодь мистецтву гри на цьому інструменті. Але наполегливість усе переборола. Ансамбль сопілкарів зазвучав, його виступи користувалися успіхом. На кінець 1954 року в ансамблі грало 34 сопілкарі. До його складу увійшла більша частина учасників оркестру і молодь із сіл Гермаківки та Ніври.

* Інструменти, які вели мелодію, були настроєні в циганському строї, а ті, що грали супровід, — у простому селянському (мадярському). Це збільшило загальний діапазон ансамблю (до малої — другої октави).

В ансамблі сопілкарі розподілялися на шість партій: сопілка-прима I—4 виконавці, сопілка-прима II—6, сопілка-секунда I*—4, сопілка-секунда II—4, сопілка-секунда III—8, сопілка-тенор—6 виконавців.

Для створення басового фундаменту керівник ввів дві трембіти**.

Ансамбль виконував українські народні пісні: «Ой вербо, вербо», «Ой дівчино, шумить гай», російську народну пісню «Меж крутих бережков» та пісню М. Глінки «Ходит ветер у ворот» тощо. 1954 року ансамбль сопілкарів успішно виступив на Республіканському огляді художньої самодіяльності, присвяченому 300-річчю возз'єднання України з Росією. За цей виступ журі огляду присудило ансамблю сопілкарів друге місце, а його керівник В. О. Зуляк Указом Президії Верховної Ради Української РСР був нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Створення фольклорного (етнографічного***) оркестру українських народних інструментів на основі ансамблю цимбалістів і ансамблю сопілкарів, в якому використовувалась сім'я сопілок, було підготовчим етапом до організації великого оркестру українських народних інструментів.

Бажання створити оркестр, до складу котрого увійшло б чимало українських народних інструментів, частина яких побутувала на Україні в минулому і була забута, а також ті, що вживаються в інструментальній ансамблевій практиці тепер, необхідність реконструкції та вдосконалення деяких із них, прагнення розширити діапазон кожної оркестрової групи, добитися рівноваги між

* Назва умовна. Це сопілка-прима з іншою партією.

** Сопілка-альт виготовлена Зуляком у 1966 році.

*** Етнографічний оркестр — колектив музикантів, який використовує інструменти в такому вигляді, як вони побутували або побутують у народі. Виконавці оркестру — народні музики, що володіють народними прийомами гри.

цими групами й чистоти інтонації — все це вимагало від Зуляка і його помічників — ентузіастів оркестрової справи — нових пошуків, великої експериментальної роботи, безсонних ночей. Потрібно було створити сім'ю цимбалів, удосконалити їх, поліпшити акустичні дані, зробити їх стрій хроматичним. Народні майстри Петро Вонсул та Олекса Возняк допомогли Зулякові виготовити цимбали — приму, альт, а також бас.

Зуляк відродив і ввів до складу свого оркестру старовинні народні музичні інструменти — ліру, бугай, сурму.

Чимало клопоту йому завдала кобза. Справа в тому, що сучасна кобза-бандура, ставши багатострунним досконалим інструментом, втратила цінну особливість, яка їй була властива в минулому, — ладки на грифі. Старовинна ладкова кобза мала на грифі 3—7 струн та кілька жильних ладків-нав'язок. Прижимаючи струни до ладків пальцями, змінювали висоту їх звучання. Грали на кобзі щипком і пером (плектром). На сучасній кобзі-бандурі грають щипком (нігтями), струни до грифа не прижимають. В наш час були спроби відродити ладкову кобзу*. Вони диктувалися потребою збагатити оркестр бандур кантиленою, забезпечити виконання рухливих епізодів тощо. Але спершу відроджені інструменти з різних причин не прижилися. Зуляк мав також думки про відродження ладкової кобзи. Він прочитав про неї багато літератури, познайомився з історичними пам'ятниками української культури, творами народного живопису, мав нагоду побачити кобзу конструкції Палія-Незовибатька. Свій інструмент він створює 1962 року, вирішивши його конструкцію по-своєму, на сучасній основі — з темперованим строем, ладками на грифі, які

* 1936 року майстер Н. Лупіч виготовив кобзу-бас з ладками на грифі і приструнками на корпусі. 1957 року майстер Г. Жуган зробив малу ладкову кобзу з приструнками конструкції Ф. Палія та О. Незовибатька.

дають можливість видобувати повний хроматичний звукоряд достатнього діапазону. Згодом була створена сім'я ладкових кобз, яка увійшла до складу оркестру (мала, середня й велика) *.

Остання робота В. О. Зуляка — українські концертні цимбали. Добрі акустичні дані: достатньої сили звук і красивий тембр, а також великий діапазон — дозволяють успішно виконувати на них складні твори. Вони добре зливаються з оркестром **.

Робота по створенню великого оркестру українських народних інструментів розпочалася в 1955 році і особливо великої активності досягла в 1956 у зв'язку з підготовкою до республіканського фестивалю молоді.

1957 року був проведений республіканський фестиваль молоді, на якому виступив створений Зуляком оркестр українських народних інструментів у складі 50 виконавців ***.

Практика показала, що використання великої кількості сопілок (10 інструментів), а також великої сім'ї цимбалів (15 інструментів) негативно відбивається на якості виконання творів, на чистоті звучання. Ці надто збільшені сім'ї інструментів, з одного боку, порушували рівновагу між усіма оркестровими групами, з другого, — не всі виконавці на цих інструментах мали достатню підготовку, щоб якісно виконувати партії. Тому було вирішено зменшити склад оркестру до 26 чоловік. Такі заходи сприяли поліпшенню чистоти інтонації, зростанню майстерності, підвищенню художньо-виконавського рівня колективу. Оркестр почав виконувати складні твори: третю і четверту частини Української симфонії невідомого автора, сюїту з балету «Хустка Довбуша» А. Кос-Анатольського, «Гагілку» С. Людкевича та ін.

* Див. стор. 30—32.

** Див. стор. 33—35.

*** Див. таблицю еволюції оркестру (стор. 54—55).

Зменшення кількості виконавців зробило оркестр більш рухливим щодо транспортування. Це дало можливість ширше використати його в концертах у своєму районі та поза його межами.

Під час підготовки до XXI з'їзду КПРС у 1958 році був організований міжколгоспний ансамбль музики, пісні і танцю «Надзбручанський». Його створили за ініціативою колгоспників Мельниці-Подільської та навколишніх сіл, які бажали, щоб в районі був зразковий художній колектив синтетичного плану, котрий би систематично обслуговував колгоспи концертами. З другого боку, малось на увазі на базі ансамблю при Мельниче-Подільському Будинку культури підготувати для колгоспів кадри керівників художньої самодіяльності.

Районний партійний комітет підтримав ініціативу колгоспників і ухвалив спеціальне рішення, а райвиконком виділив кошти на костюми для учасників ансамблю.

З колгоспів до райцентру відрядили талановиту молодь, яку протягом року досвідчені викладачі щоденно навчали грати на українських народних музичних інструментах, танцювати, співати та проходили з ними курси елементарної теорії музики. Сільгоспартілі виділили кошти на утримання ансамблю, учасники якого одержували стипендію. Одночасно з навчанням ансамблісти брали участь у концертних виступах колективу в складі оркестру, танцювальної групи, малих інструментальних ансамблів, а окремі — як співці-солісти.

Основу оркестру ансамблю «Надзбручанський» становив Мельниче-Подільський оркестр українських народних інструментів.

Ансамбль виступив на Тернопільщині, в Житомирській, Чернівецькій та Хмельницькій областях. Про успішні виступи колективу свідчать численні схвальні відгуки преси, яка неодноразово відмічала актуальність репертуару колективу, його міцний зв'язок з сучасним життям, радянською дійсністю.

Ансамбль «Надзбручанський» фактично існував до 1960 року. Його учасники, закінчивши курс навчання, стали керівниками художньої самодіяльності в своїх колгоспах.

Мельнице-Подільський оркестр українських народних інструментів продовжував своє творче життя. В його концертних виступах тепер також брали участь співці-солісти і танцювальна група районного Будинку культури. Але ще кілька років, за звичкою, глядачі і навіть обласні та республіканські газети називали колектив «Надзбручанським» ансамблем.

Готуючись до Декади українського мистецтва та літератури в Москві (1960 рік), оркестр, крім народних пісень і танців, ввів у свій репертуар сцену «В аулі» з «Кавказьких ескізів» М. Іполитова-Іванова, «Гротескну польку» з балету «Сойчине крило» А. Кос-Анатольського тощо. Оркестр успішно виступив на Республіканському огляді-конкурсі художньої самодіяльності 1960 року, на якому він посів друге місце і був нагороджений дипломом другого ступеня; йому, як уже говорилося, було присвоєно найменування «Самодіяльний народний оркестр».

Кожного року оркестр бере участь у конкурсах та оглядах художньої самодіяльності, що відбуваються в столиці України місті Києві. Виступи колективу в містах і селах Тернопільської та інших областей України радо сприймаються трудящими.

1965 року Мельнице-Подільський оркестр виступав на Одещині перед трудівниками Котовського, Ширяївського, Комінтернівського, Старокозацького, Біляївського районів, а також у Білгороді-Дністровському та Одесі.

З великим натхненням виступали самодіяльні митці на вечорі радянсько-кубинської дружби.

Троїста музика оркестру в складі скрипаля Д. І. Баранюка, цимбаліста Я. В. Зуляка і виконавця на басолі М. І. Гаврилюка виступала в концертах під час творчого

Дмитро Іванович Баранюк — найстаріший учасник оркестру.

звіту України в Москві та Ленінграді 1965 року. В репертуарі традиційного народного ансамблю були подільські народні мелодії, українські та угорські народні танці. Найстарший виконавець, Дмитро Іванович Баранюк, на той час мав 85 років. Працюючи в колгоспі рядовим колгоспником, а далі перебуваючи на пенсії, він з радістю присвячує своє дозвілля ансамблевому музикуванню. При організації фольклорного оркестру (1951 рік) Баранюк став його першим скрипалем. Під час концертів оркестру він також брав участь у малих ансамблях, виступаючи разом з цимбалістами, а також у складі троїстої музики. Його виконання на скрипці в народній манері завжди викликало захоплення слухачів.

Михайло Іванович Гаврилюк, теперішній бухгалтер колгоспу «Комунар», протягом багатьох років грає в оркестрі на басолі, а також виступає як учасник троїстої музики. Цимбаліст Ярослав Зуляк — учасник різних малих ансамблів, соліст оркестру.

Мільйони самодіяльних митців України продемонстрували своє мистецтво під час Республіканського фестивалю самодіяльного мистецтва Української РСР, присвяченого 50-річчю Великого Жовтня, показавши буйний розквіт народних талантів в умовах радянської дійсності.

Серед численних інструментальних колективів право на участь у заключному конкурсі в Києві одержав Мельнице-Подільський оркестр українських народних інструментів. Постановою оргкомітету фестивалю від 5 серпня 1967 року як переможець заключного конкурсу фестивалю він був відзначений дипломом і срібною медаллю.

Виступи оркестру позначені різноманітністю концертних номерів, цікавою, змістовною програмою і високою художньою майстерністю.

Ось, наприклад, як побудовані концертні виступи мельничан, що відбулись під час фестивалю 1967 року. Наперед виходить дівчина, низько вклоняється і щиро вітає дорогих гостей від імені оркестру. Вона веде розповідь про людей Надзбруччя, їх талант, народне мистецтво, про історію народних музичних інструментів*.

«Ми, діти оновленого Надзбруччя, принесли дорогим друзям низький уклін і глибоку шану нашого краю...

З нами до вас в гості прибула сопілка... Колись тужно звучав її голос: тремтіла скорбота пастушка і лісоруба, бриніла печаль безземельного селянина. *(Звучить виконувана на сопілці мелодія народної пісні «Верховина»).*

Не краща й не веселіша пісня судилася тоді скрипці. *(Скрипаль грає мелодію з «Подільської фантазії» І. Вимера).*

Хіба що, врешті-решт, наймит кидав лихом об землю, і виривалась тоді прудка, завзята коломийка, сплескувала над хмільними головами розлога, як поле, пісня. Во-

на розросталася, мужніла і, нарешті, почала дзвеніти на повний голос.

Тепер уже й сопілка, й скрипка заспівали у парі, аж луна пішла по землях Надзбруччя. *(Сопілка й скрипка грають разом коломийку).*

В оркестрі є стара ліра, що водила колись від села до села старців, розповідаючи про їхню нещасну долю. І було в тій розповіді стільки болю і смутку... *(На лірі звучить мелодія української народної пісні «Ой пила, пила, чепця загубила».* Ведуча розповідає глядачам про сурму, що за старих козацьких часів кликала до бою, але з часом була забута). Тепер сурма відроджена учасниками Мельнице-Подільського оркестру. *(Дует двох сурм виконує українську народну пісню «Ой на горі та й жінці жнуть»).* Прозвучала трембіта — супутниця гуцульських пастухів та колишня провісниця людського горя. Сорок-п'ятдесят років тому вона сповіщала про смерть пастуха або трагічну загибель лісоруба. Тужний голос її будив од сну заміряну Верховину, збирав рідних, близьких і побратимів. Сьогодні трембіта скликає людей на гучне весілля, запрошує на артільне свято врожаю.

Цимбали ще й нині жодного весілля на Поділлі не обминають. Подружились із скрипкою, підчепили вуркотливого бубна та й витинають так, що, здається, і земля трясеться, *(грають разом з бубном і скрипкою польку).*

В оркестрі є славнозвісні бандури, кобзи і стільки різних інструментів, що краще нехай вони заграють разом і самі розкажуть про себе».

Оркестр грає «Подільську фантазію» І. Вимера, яка починається в унісон, а далі теми, їх розробки, окремі епізоди проводяться різними групами інструментів у їх різноманітних поєднаннях, які місцями переходять у величне tutti. Оркестр звучить колоритно, граючи всіма багатствами своїх фарб.

* Текст розповіді написав Іван Гермаківський.

Окрім оркестру, виступають малі інструментальні ансамблі, під інструментальний ансамбль виконуються вокальні й танцювальні номери.

Великим успіхом користуються виступи троїстої музики в складі сопілки, бугая, решета або скрипки, цимбалів і басолі. В програмі беруть участь дуети: скрипка й цимбали, а також сопілка й цимбали. Захоплення слухачів викликають виступи бандуристок Ольги Касьянчук і Ганни Кугаївської.

Виступи традиційного народного ансамблю сільської музики у складі двох скрипок, сопілки, кларнета, цимбалів, басолі та решета, що виконує музичний твір «Чом Микита не прийшов», позначені життєрадісним народним колоритом.

Склад оркестру, його інструменти, повернені до життя із скарбниці минулого, привертають увагу і старих і молодих. Живі бесіди, враження від почутого й побаченого, поради і зауваження надихають самодіяльних митців та їхнього керівника на нові пошуки.

«Як мандрівник квапитьсЯ до ще не відкритих скарбів землі, так ми прагнемо нових зустрічей з людьми. І щоразу хвилюємось, як хвилюються закохані перед першим побаченням. А додому повертаємось ще більш збагаченими та зміцнілими. Спитаєте, чому? Бо на кожному концерті в ширих, одвертих розмовах з трудівниками знову і знову звиряємо свій крок з їх ходою, переконуємось, чи правильно розкрили життя, героїчну працю... Ми часто перебуваємо в дорозі, несеємо трудівникам колгоспних ланів пісню про молодість нашого краю, про славних будівників комунізму, прагнемо якомога повніше відобразити ті зміни, що відбулися в Надзбруччі за роки Радянської влади», — розповідає В. О. Зуляк *.

З року в рік покращуючи свій інструментальний

* В. Зуляк. Наснага рідної землі. — «Соціалістична культура», 1966, № 10.

склад за рахунок використання нових реконструйованих інструментів, підвищуючи кваліфікацію виконавців шляхом систематичного навчання, розширюючи свій репертуар за рахунок сучасних актуальних творів, збагачуючись досвідом концертно-виконавської діяльності, оркестр іде шляхом реалістичного мистецтва, невпинно вдосконалює свою майстерність.

Надзвичайно поетичним, яскравим номером програми колективу є «Подільське весілля». Він виконується в плані ораторії. Виконавці — хор, читець і оркестр. Твір побудований на обрядових піснях і танцях, записаних В. Зуляком на Тернопільщині (гармонізація І. Вимера, інструментовка Б. Шейка). Текст написав поет Б. Демків. У цьому творі автори зуміли правдиво показати, як в умовах радянської дійсності сучасне життя збагачує традиційні народні обряди, які тепер пройняті оптимізмом, вірою в щасливе майбутнє.

Мельнице-Подільський оркестр — це творча лабораторія, де відроджуються і удосконалюються старовинні музичні інструменти, де ведуться пошуки кращого складу оркестру, відповідності його груп до художніх вимог і практичної діяльності.

ІНСТРУМЕНТИ ОРКЕСТРУ*

Протягом свого існування оркестр поповнювався новими народними музичними інструментами, що збагачували його оркестрову палітру, колорит, сприяли розвитку художніх і технічних можливостей колективу.

Інструментальний склад оркестру:

І. Духові

Сопілки-прими (І, ІІ), сопілка-альт, сопілка-тенор, сурми (І, ІІ), кларнети (І, ІІ, ІІІ), трембіти (І, ІІ), баяни (І, ІІ).

* Див. таблицю еволюції оркестру (стор. 54—55).

II. Струнні

а) фрикційні (це інструменти, в яких звук видобувається тертям об струну якогось предмета — смичка, колеса): скрипки (I, II), ліра, басолі (I, II, III), контрабаси (I, II);

б) щипкові: бандури-прими (I, II), кобзи малі (I, II), середні та великі;

в) струнно-ударні: цимбали.

III. Ударні

Литаври, решето, трикутник, великий барабан з тарілкою.

IV. Епізодичні

Дуда (коза), луска, бугай.

При розгляді змін складу оркестру в різні періоди його існування можна побачити, що кількість інструментів в окремих оркестрових групах стабілізувалась. Це стосується сопілок, кларнетів, сурм, трембіт і ударних інструментів.

У групах скрипок, баянів і кобз бачимо тенденцію до збільшення кількості інструментів і, навпаки, в групах цимбалів — до зменшення.

Ці зміни в складі оркестрових груп пояснюються прагненням урівноважити їх і поліпшити звучання оркестру.

Зменшення кількості сопілок, лір, та цимбалів* сприяло підвищенню чистоти інтонації. Велика кількість цимбалів не забезпечувала при необхідності достатньої сили звучання, а лише збільшувала шум.

Українські концертні цимбали конструкції В. Зуляка. маючи добрі акустичні властивості, технічну досконалість і великий діапазон, успішно замінюють попередню групу цимбалів.

Баяни в оркестрі в основному виконують функцію акомпануючих інструментів. Перші баяни місцями про-

водять тему. Збільшення групи баянів (від одного до чотирьох) забезпечило компактне звучання оркестру в середньому і низькому регістрах. Введення контрабасів та збільшення басолей зміцнило басовий фундамент оркестру. Родина ладкових кобз збагатила оркестрову палітру новим тембром*.

Розглянемо докладніше кожну групу оркестру.

I. ДУХОВІ

Сопілка-прима. Стрій *до* мажор. Діапазон: від *до* другої октави до *фа* четвертої октави. Нотується октавою нижче.

В оркестрі використовуються сопілки-прими: перша і друга.

Сопілка-альт**. Стрій *соль* мажор. Діапазон: від *соль* першої октави до *соль* третьої октави. Нотується октавою нижче.

Сопілка-тенор. Стрій *до* мажор. Діапазон: від *до* першої октави до *соль* другої октави.

* Кобзи почали вводити в 1962—1963 роках: спочатку — одну, далі — три, в 1967 році — сім, а в 1968—1970 — вісім.

** Сопілка-альт була виготовлена Зуляком у 1966 році. До цього часу в оркестрі використовувались сопілка-прима (I, II, III) і сопілка-тенор.

* Від 20 в 1951 році до 2 цимбалів у 1968.

Сопілки конструкції В. Зуляка підстроюються завдяки рухливості верхньої частини, як у кларнета. Вони мають своєрідну форму: третина цівки (трубки), ближча до свистка, потовщена, завдяки чому сопілка має густий, красивий, м'який тембр.

Для виготовлення сопілок В. Зуляк використовує деревину груші, калини, бузини, палісандра, висушуючи її не менше двох років.

Сопілки, зроблені з палісандра, мають світлий, яскравий благородний тембр.

Інструменти, виготовлені з груші, дають трохи матове звучання, з бузини — неглибокий, поверхневий, близький до свистка звук.

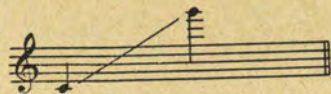
Денце (денко) до всіх сопілок В. Зуляк робить тільки з палісандра, бо палісандр не намокає, не вбирає вологу.

Отвір (трубку) він висвердлює свердлом, а далі на токарному верстаті обточує внутрішню і зовнішню поверхні.

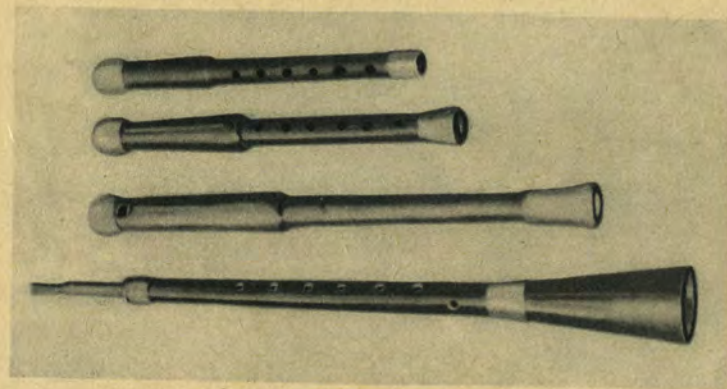
Отвори для пальців підбираються практично, без спеціальних розрахунків. Обидва кінці сопілки оздоблюють пластмасою.

Після повного виготовлення сопілку зверху і зсередини натирають прокип'яченою олією, а потім покривають нітролаком або політурою.

Сурма *. Стрій *до* мажор. Діапазон: від *до* першої октави до *соль* третьої октави.

* Сурма в Мельнице-Подільському оркестрі використовується з 1960 року.

Сурма (внизу) і сопілки конструкції В. О. Зуляка.

Досить рухливий інструмент, за тембром близький до гобоя. Використовується як на піано, так і на форте. Звук утворюється з допомогою подвійної тростини (гобойного типу).

Сурму В. Зуляк виготовляє із тих же порід дерева і за такою ж технологією, як і сопілку.

Зробив він її за описом Г. Хоткевича *.

Кларнет у строї *до* — фабричного виробництва. Використовується для виконання технічних, рухливих епізодів. В оркестрі 2—3 кларнети (пишуться дві партії). Використання кларнетів строю *до* В. Зуляк пояснює тим, що вони ближчі за тембром до сопілки і скрипки.

Луска **. Використовують риб'ячу луску (з коропи) або пластинку (плівку) з коров'ячого рогу. Її

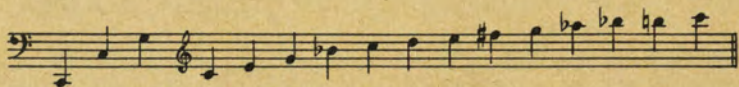
* Г. Хоткевич. Музичні інструменти українського народу. Харків, Державне видавництво України, 1930, стор. 242—247.

** В оркестрі Зуляка на лусці грає виконавець на решеті або сопілкар. Колись по селах при виступах трістної музики (скрипка, цимбали, басоля) на лусці грав цимбаліст або басист.

загинають, закладають між верхньою та нижньою щелепами і притискають язиком. Дуттям приводять луску в коливання, видобуваючи звук, подібний до звука флейти. Грають на ній епізодично (дублюють мелодію).

Баян* — фабричного виробництва. Використовується для акомпанементу та насичення гармонією в середньому й низькому регістрі. В оркестрі чотири баяни: два перших і два других. Коли немає кларнета або іншого рухливого інструмента, він виконує їхню партію.

Трембіта. Має натуральний стрій. Виконує в оркестрі басову функцію, фанфарні фрази, нескладні мелодії. Її можна підстроювати спеціально призначеною для цього трубою.

Довжина трембіти близько 2,5 метра, діаметр до 3 сантиметрів. На одному кінці вона має конусоподібне розширення, з вузького боку вставляється дерев'яний мундштук**, виточений на токарному верстаті з ясеня або груші.

Для виготовлення трембіти використовують прямий стовбур ялини. Відповідно до форми, діаметра і довжини трембіти заготовляють циліндричний стрижень. Цей стрижень розколюють на дві половинки і в кожній окремо вирізують канал. Потім обидві половинки складають і обмотують не березовою корою, як це робили в мину-

* Діапазон і стрій баяна, як і інших інструментів фабричного виробництва, не подається в зв'язку з тим, що читач може знайти це у відповідних посібниках.

** В. Зуляк вважає доцільним з гігієнічних міркувань робити мундштуки з пластмаси. На практиці використовують також мідні й рогові.

лому, а полотном, просякнутим масляною фарбою (для кращого збереження при транспортуванні) і покривають лаком.

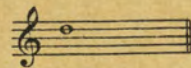
II. СТРУННИ

а) Фрикційні

Скрипка — фабричного виробництва. Виконує складні пасажі, фігурації, кантиленні епізоди. В оркестрі 12 скрипок (перші й другі). Це найбільш рухлива оркестрова група.

Разом з басолями і цимбалами скрипки цементують оркестр, створюють його основний кістяк.

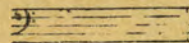
Ліра. Має три струни, з яких дві (тенор* і байорка) мають постійну висоту (соль малої октави і ре другої октави), а третя — мелодія** (ре першої октави) — укорочується з допомогою клавівів. На ній видобувається хроматичний звукоряд: тенор —

мелодія — хроматичний звукоряд

байорка —

* Домінантовий і тонічний органні пункти.

** Тенор, байорка, мелодія — назви струн.

При виготовленні ліри В. Зуляк використав описання її М. В. Лисенком*, а також розповідь про ліру та її будову колишнього лірника Михайла Пукала.

Зберігши загальну будову ліри**, він збільшив її розміри і з допомогою двох рядів клавішів хроматизував і змінив її стрій***.

Деку і спідняк ліри В. Зуляк робить з ялини, обичайку — з клена, клавіші і гриф — із груші, колесо — пластмасове (ебонітове), струни — віолончельні.

Лірі в оркестрі епізодично доручається мелодія, а також витримані ноти. Струни, що дають органний пункт, в оркестрі майже не використовуються.

В. Зуляк має намір зробити чотириструнну ліру, де всі струни братимуть участь у формуванні хроматичного звукоряду.

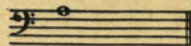
Бугай — старовинний музичний інструмент. Його використовують епізодично, доручаючи басову функцію.

* Лисенко М. В. Народні музичні інструменти на Україні. К., «Мистецтво», 1955, стор. 39.

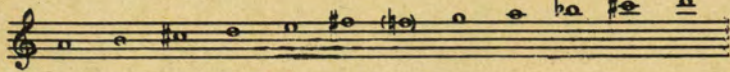
** Ліра має гітароподібний корпус. Звук видобувається тертям об струни колеса, що обертається з допомогою ручки.

*** Стрій ліри за описом М. В. Лисенка:

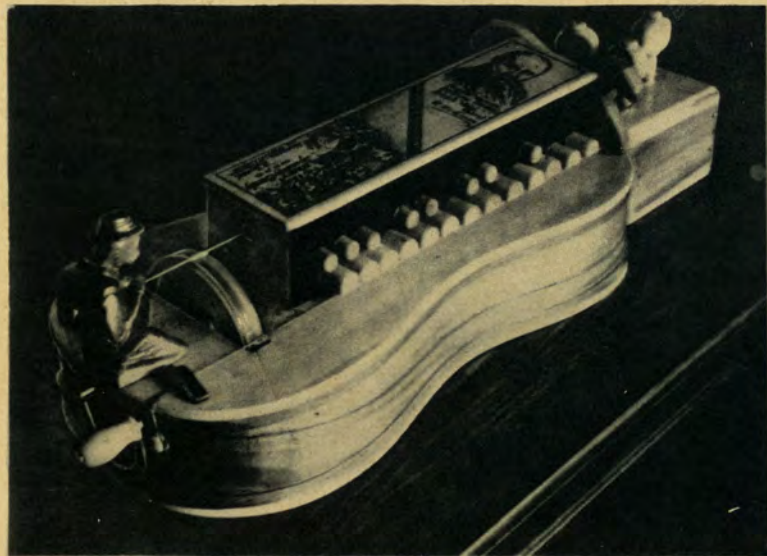
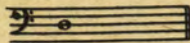
тенор (струна)

мелодія (струна)

байорка (струна)

Ліра, виготовлена В. О. Зуляком.

На ньому видобувають п'ять-шість звуків (тоніку, домінанту, субдомінанту).

Корпус бугая нагадує конусоподібне барило, зроблене із соснових або ялинових клепок, стягнутих двома металевими обручами. Висота бугая 700 мм, вузька частина має діаметр 155 мм, а широка — 215. На вузьку частину натягнена шкіра-сириця. Через центр цієї шкіри проходить жмут кінського волосся завдовжки близько 880 мм, товщиною до 70 мм, який закріплюється у шкірі кільцями і сургучем. Грають на бугаї два виконавці. Один тримає його в руках, а другий, ковзаючи пальцями по жмутові волосся, змоченому перед початком гри водою, видобуває звуки, схожі на ревіння бугая. Ближче до шкіряної плівки звук вищий, далі від неї — нижчий.

Ладкова кобза (велика) конструкції В. О. Зуляка.
Справа — вигляд кобзи збоку.

Бугай видає досить сильний, своєрідний звук. Якість звука залежить від майстерності виконавця.

З великим успіхом проходять виступи трістої музики в складі бугая, сопілки та решета.

Басоля (віолончель) — фабричного виробництва. Рухливий, технічний інструмент. Використовується в се-

редньому і нижньому регістрах, посилюючи басову партію оркестру, в деяких місцях підтримує скрипку.

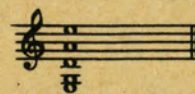
Контрабас — фабричного виробництва. Забезпечує басовий фундамент оркестрові.

б) Щипкові

Кобза* — п'ятиструнний інструмент, виготовлений В. Зуляком, як уже було зазначено, на основі вивчення літературних джерел, історичних пам'ятників української культури та народного живопису.

В оркестрі використовується сім'я кобз: мала, середня і велика кобзи.

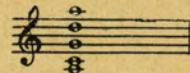
Кобза мала. Стрій:

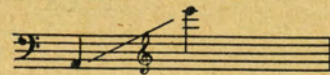
Діапазон: від *мі* малої октави до *до* четвертої октави.

Кобза середня. Стрій:

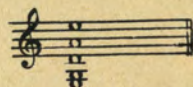

Діапазон: від *ля* великої октави до *мі* третьої октави. Нотується октавою вище.

* 1962 року була введена до Мельнице-Подільського оркестру одна кобза; 1965—1966 — три; 1967 — сім; 1968 — вісім; 1970 — вісім.

Кобза велика. Стрій:

Діапазон: від *мі* великої октави до *фа* першої октави.
Нотується октавою вище.

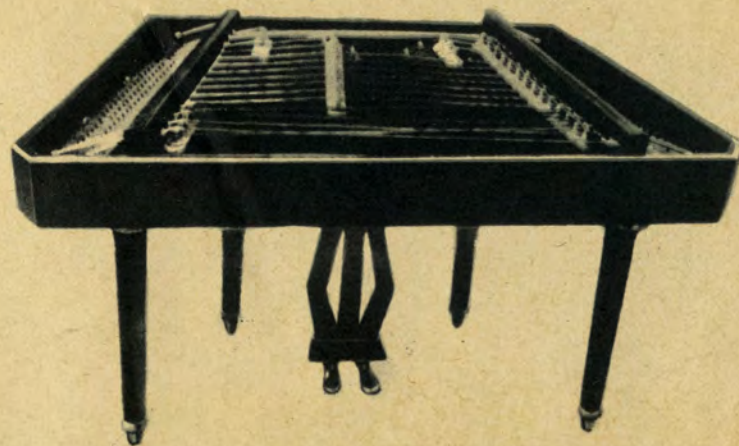

Грають на кобзі плектром і щипком. В оркестрі кобзи виконують нескладні фігурації, в деяких місцях проводять тему. Вони використовуються також для супроводу акордами. Звичайно при наявності добре підготовлених виконавців кобзи можна використати для виконання складних фігурацій, пасажів. Не варто давати кобзам дублювати прийомом тремоло мелодійні епізоди, які виконуються скрипками: у даному випадку звуки кобз і скрипок погано зливаються.

Корпус кобзи має верхню, нижню деку та обичайку. Верхня дека має видовжену овальну форму. Резонаторний отвір знаходиться в частині, ближчій до грифа. Обичайка біля верхньої деки має циліндричну форму, а далі, після гребенеподібного потовщення корпусу, звужується до нижньої деки. Спідняк (нижня дека) овальний. За розміром він менший від верхньої деки. Гриф кобзи поділений на ладки.

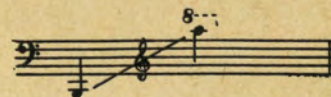
Верхня дека кобзи зроблена з північної (архангельської) ялини або із старих рояльних дек, обичайка та нижня дека — з горіха. Гриф та головка — з явора або бука. Корпус та гриф покриті нітролаком, дека — політурою.

Бандура. В оркестрі використовуються бандуриприми виробництва Чернігівської фабрики музичних

Цимбали, виготовлені В. О. Зуляком

Діапазон: від *сі* контроктави до *ля* третьої октави.

інструментів без механіки для перестроювання. Вони своїм срібнозвучним тембром збагачують колорит оркестру, підкреслюють його своєрідне звучання.

в) Струнно-ударні

Концертні цимбали*. Вони замінили в оркестрі групу оркестрових цимбалів.

* В. Зуляк зробив перші концертні цимбали 1964 року.

Мельнице-Подільський самодіяльний оркестр українських народних інструментів.

Стрій — хроматичний. На відміну від угорського типу концертних цимбалів, що використовуються на Україні, вони мають тільки верхню деку з північної (архангельської) тонкошарової ялини без резонаторних отворів і дві педалі: окремо для правого і лівого демпфера*. Міцні вірбельбанки**, склеєні з п'яти шарів бука, забезпечують збереження настройки. Кілочки розміщені в шаховому порядку, щоб не розколювався вірбельбанк.

Корпус, виготовлений з явора, обклеюють пласта-

* На демпфері для кожної струни є платівка з фільцу. Її тиск на струну регулюється пружинкою.

** Вірбельбанк — місце кріплення кілочків (вірбелів) для струн.

сою або горіхом. Кант — з чорного дерева. Ніжки цимбалів і футляр для транспортування виготовлені з дюралюмінію.

В оркестрі українські концертні цимбали виконують відповідальні технічні місця, пасажі, каденції.

2) Ударні

Тулумбаси (литаври), решето (бубон), великий барабан, трикутник — інструменти фабричного виробництва. Вони використовуються для підкреслення метроритму, динаміки, певного характеру виконуваних творів.

ЗВ'ЯЗКИ ОРКЕСТРУ З ІНШИМИ КОЛЕКТИВАМИ

Виступи Мельнице-Подільського оркестру привернули увагу широкої громадськості, самодіяльних та професійних музичних колективів.

На адресу оркестру часто надходять листи з проханням допомогти організувати оркестр українських народних інструментів або дати пораду, як виготовити або придбати той чи інший інструмент.

Мельнице-Подільські музики та їх керівник з великою охотою допомагають аматорам ансамблевого музикування: дають поради, виготовляють інструменти, пересилають партитури.

Оркестр має творчі зв'язки з Чортківською самодіяльною капелою бандуристів, Струсівською заслуженою самодіяльною народною капелою бандуристів, Тираспольським оркестром молдавських народних інструментів.

В останні роки на Україні виник цілий ряд колективів українських народних інструментів: оркестр в селі Брустури Івано-Франківської області, оркестр Будинку культури Кіровоградського агрегатного заводу, Уманський оркестр українських народних інструментів та інші, що свідчить про зростання популярності ансамблевого музикування на українських народних інструментах. Чималий вклад у пропаганду цього глибоко народного мистецтва вніс Мельнице-Подільський оркестр. Оркестр має також творчі зв'язки з професійними колективами, що веде до їх взаємного збагачення. Для Державного заслуженого народного хору ім. Г. Г. Верьовки керівник оркестру В. Зуляк зробив сурму, бугая та ліру. Тепер сурма дещо реконструйована артистом оркестру Народного хору К. Євченком. Подальшої реконструкції та удосконалення набула відроджена Зуляком сурма в Оркестрі українських народних інструментів Музично-хорового товариства України. Останній, найбільш доско-

налий, варіант сурми роботи конструктора народних інструментів артиста оркестру Д. Демінчука незабаром будуть виготовляти у себе також мельнице-подільські музики, як уже виготовляють вони його хроматичні сопілки на десять пальцевих отворів.

Багаторічна дружба єднає Мельнице-Подільський оркестр і Державну заслужену капелу бандуристів УРСР. Приїзд капели для колективу оркестру та трудівників Мельниці-Подільської завжди справжнє свято. Радо їдуть до них капеляни, як до рідних у гості. Відвідують і мельничани капелу в Києві. Кілька років тому до капели завітали представники Тернопільського управління культури і керівник оркестру Зуляк, який виступив перед колективом капели, розповів про творчі плани оркестру, про експериментальну роботу в галузі реконструкції українських народних інструментів, що ведеться в оркестрі, про нове надбання оркестру — родину кобз, які успішно в ньому використовуються. На знак дружби між обома колективами, висловлюючи вдячність за допомогу, яку подає капела самодіяльності Тернопільщини, від імені колективу Мельнице-Подільського оркестру він подарував капелі три оркестрові кобзи: малу, середню та велику.

ТВОРЦІ НОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Щоб задовольнити в якійсь мірі попит мистецьких колективів на українські народні музичні інструменти, яких не випускають фабрики музичних інструментів України, при Мельнице-Подільському Будинку культури була організована експериментальна майстерня. Тернопільське обласне управління культури, Борщівський районний комітет партії та райвиконком сприяли її відкриттю.

У майстерні стали працювати двоє талановитих майстрів: Іван Остафійчук та Іван Вермянський. Обидва

закінчили Мельнице-Подільську середню школу та Чернівецьке професійно-технічне училище. Під час навчання в учбових закладах вони брали участь у самодіяльному оркестрі народних інструментів, граючи на шипових музичних інструментах та сопілці. Після закінчення училища здобули кваліфікацію столяра-червонодеревця і з великим ентузіазмом взялися за виготовлення українських народних музичних інструментів.

Проте, звичайно, маленькій майстерні було не під силу задовольнити потреби в українському народному інструментарії самодіяльних та професіональних мистецьких колективів. Назріла необхідність створити експериментальну майстерню, де висококваліфіковані музичні майстри в співдружності з науковцями працювали б над реконструкцією, удосконаленням та виготовленням сопілок, сурм, трембіт, оркестрових бандур, ладкових кобз, оркестрових та концертних цимбалів, бугаїв та інших інструментів. Така майстерня стала б базою для створення державного оркестру українських народних інструментів, а також дала поштовх для масової організації самодіяльних оркестрів*.

У квітні 1970 року розпочав свої перші виступи новонароджений професіональний колектив — оркестр українських народних інструментів Музично-хорового товариства України.

Щоб мати власну базу для виготовлення музичних інструментів, Музично-хорове товариство реорганізувало експериментальну майстерню при Мельнице-Подільському Будинку культури, перетворивши її в підприємство, яке виготовляє музичні інструменти для творчих колективів. Над виготовленням концертних цимбалів сім'ї ладкових кобз, сопілок**, сурм, лір, бугаїв, трем-

* 1968 року при Чернігівській музичній фабриці відкрито експериментальний цех, але він виготовляє лише бандури й цимбали.

** Випускаються сопілки конструкції Д. Демінчука на десять пальцевих отворів.

У Мельнице-Подільській майстерні українських народних музичних інструментів. На знімку: майстер Б. С. Костюк (посередині) з синами Борисом та Остапом.

біт працюють 17 майстрів. Серед них Костюк Б. С., Сухий П. І., Шелест С. І. — активні учасники оркестру. Робота в майстерні ведеться під керівництвом організатора і керівника Мельнице-Подільського оркестру Зуляка В. О. Старший майстер Остафійчук І. Я., майстри Богданівський Д. І. та Вермянський І. П. закінчили Чернівецьке професійно-технічне художнє училище. Кос-

тук Б. С., його два сини, Борис і Остап, а також Кривецький Я. І. та Вонсул П. І. — народні умільці. Робота по виготовленню музичних інструментів потребує спеціалістів різних професій. Є тут майстри, які володіють токарною справою, як токар по дереву Петрик Михайло, а також слюсарі, столяри та інші фахівці. Настроює інструменти Шелест С. І. В майстерні є спеціальне устаткування для виконання багатьох виробничих процесів. Її продукція надсилається майже до всіх областей України. Виготовлені мельничанами музичні інструменти одержує Львівська державна консерваторія, Державна ордену Трудового Червоного Прапора заслужена капела бандуристів УРСР, Державний заслужений український народний хор ім. Г. Г. Верьовки, оркестр українських народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР, Дрогобицьке, Ровенське, Тернопільське музичні училища, колективи художньої самодіяльності та інші учбові й творчі заклади.

ОРКЕСТР — ШКОЛА ВИХОВАННЯ

Мельнице-Подільський оркестр — своєрідна музична школа, вихованці якої навчились розуміти музику, полюбили ансамблеве музикування, а чимало з них пов'язали своє життя з музичним мистецтвом, закінчили спеціальні музичні учбові заклади, стали викладачами музичних шкіл, керівниками самодіяльних хорів, оркестрів, музикантами в професійних музичних колективах, культосвітніми працівниками.

За роки свого існування оркестр виховав понад двісті аматорів музичного мистецтва. Про всіх неможливо розказати в маленькій книжці. Але про окремих його учасників, для яких музичне мистецтво стало професією, і про деяких ветеранів колективу, які протягом багатьох років з любов'ю і радістю віддавали оркестру свій вільний час і сприяли його зростанню, треба розповісти.

Л. Г. Халупінська — перший виконавець на бандурі в Мельнице-Подільському оркестрі. Навчившись грати на бандурі самотужки, вона після кількох років активної участі в роботі колективу добре оволоділа інструментом, успішно склала вступні іспити до Тернопільського музичного училища, закінчила його і повернулася у Мельнице-Подільську музичну школу, де працює викладачем бандури. Одночасно вона бере участь в оркестрі як концертмейстер групи бандуристів, з якими систематично веде навчальну роботу.

В. І. Шевчук — виконавець на решеті та інших ударних інструментах, на яких він навчився грати в студії при оркестрі. Після закінчення Мельнице-Подільської музичної школи і Тернопільського музичного училища по класу баяна Шевчук викладав баян у Теребовлянському культосвітньому училищі. Тепер він студент Київського інституту культури.

Є. О. Гірняк грала в оркестрі на сопілці, якою оволоділа в оркестровій студії. Після закінчення Тернопільського музичного училища по класу диригування працює директором музичної школи в м. Дунаєвцях Хмельницької області.

Д. В. Смоляк і Я. К. Маркевич — колишні сопілкарі оркестру. Обидва навчалися грати на сопілках в оркестрі. Перший — на сопілці-прима, другий — на сопілці-тенор. В оркестрі Д. Смоляк оволодів не тільки майстерністю гри на сопілці, а й основами музичної грамоти. Я. Маркевич, не задовольнившись набутими знаннями в колективі, заочно закінчив Теребовлянське культосвітнє училище. Обидва працюють керівниками самодіяльних хорів.

А. М. Мілянич починав у оркестрі як сопілкар, навчившись грати на сопілці в студії. Після закінчення Мельнице-Подільської музичної школи і Теребовлянського культосвітнього училища по класу кларнета він працював керівником духового оркестру Борщівського

Будинку культури. Тепер А. М. Міляннич — директор Мельнице-Подільської музичної школи. Він бере активну участь в роботі оркестру як диригент.

Про одного з найстаріших учасників оркестру колгоспника Д. І. Баранюка вже розповідалось, коли йшла мова про троїсту музику. До кінця свого довгого життя (90 років) він був постійним учасником концертних виступів колективу.

Протягом багатьох років брали участь в оркестрі І. С. Тимчук, цимбаліст, і М. С. Мельник, виконавець на смичковому контрабасі. Обидва виступали також з Д. І. Баранюком у складі троїстої музики. Всі троє — народні виконавці, добре володіли народною манерою гри. Їх сумісні виступи відзначалися імпровізаційністю, темпераментом. Подільські мелодії у виконанні троїстої музики чарували своєю простотою і ширістю. Народні лади, які виконавці використовували інтуїтивно, надавали мелодіям невимовної чарівності. Їхня гра хвилювала глядачів великою гамою почуттів, безмежною красою народної музики, в якій відбилася духовне багатство простого народу.

П. В. Криськів за фахом — перукар, а в оркестрі — перший скрипаль. Понад 15 років він бере участь у виступах колективу. Учень В. О. Зуляка (закінчив місцеву музичну школу), він добре оволодів народною манерою гри на скрипці і успішно виступає у складі троїстої музики разом з Я. Зуляком та М. Гаврилюком.

Викладач середньої школи Д. С. Кузимків грає в оркестрі з 1955 року на лірі і трембіті, оволодівши цими інструментами в колективі мельнице-подільських музик. Тепер він заочно вчиться в Терехівському культосвітньому училищі по класу духових інструментів і продовжує грати в оркестрі.

М. І. Гаврилюк, з яким читач вже мав нагоду познайомитися, коли йшла мова про троїсту музику, грає в оркестрі 12 років. Він працює в колгоспі «Комунар»

бухгалтером-касіром. Ще в рідному селі Дзвенячці М. Гаврилюк навчився грати на скрипці. Але чарівний світ, глибину і багатство народної музики він по-справжньому збагнув лише в Мельнице-Подільському оркестрі, де його навчили грати на басолі. Любить він свій колектив. А що вже й казати про радість концертних виступів, які так широко і захоплено приймають глядачі.

Його колега по роботі бухгалтер колгоспу «Прогрес» комуніст М. Д. Медвідь чудово грає на сопілці. В оркестрі він бере участь з 1962 року.

І. І. Шкраба, художник-декоратор побутового комбінату, один з активних учасників-фундаторів оркестру. Протягом п'ятнадцяти років він оволодів грою на цимбалах, кобзі, сопілці.

Художній керівник Будинку культури колгоспу «Прогрес» М. П. Хоменець, за професією вчитель, в оркестрі — виконавець на середній ладковій кобзі, концертмейстер групи кобзарів. В колективі — з 1962 року. Великий ентузіаст і шанувальник оркестру, він залучив до нього і свого сина Михайла, який грає на сопілці.

І. Я. Крушельницька, навчаючись по класу скрипки в музичній школі (в класі В. О. Зуляка), одночасно брала участь в оркестрі як скрипачка і концертмейстер скрипкової групи. Після закінчення Тернопільського музичного училища вона веде клас скрипки у Мельнице-Подільській музичній школі і продовжує грати в оркестрі, допомагаючи керівникові як концертмейстер і вихователь молодих кадрів скрипалів.

Про багатьох учасників оркестру ще можна сказати чимало добрих слів. Серед них: М. О. Міляннич — адвокат за професією (тепер пенсіонер), скрипаль; І. Д. Бурдейний — електрик колгоспу «Комунар», скрипаль; І. Д. Шинків — інженер міжколгоспної будівельної організації, виконавець на ладковій кобзі; С. І. Шелест — полірувальник бригади сопіларів виробничої майстерні, сопілар; П. М. Пахалюк — робітник кінотеатру, скри-

паль, та інші, які своєю активною участю в творчій роботі колективу сприяли його успіхам.

В оркестрі активну участь як бандуристка бере дочка В. О. Зуляка Дарія, яка закінчила музичну семирічну школу. Син В. Зуляка Ярослав успішно виступав з оркестром як соліст-цимбаліст та в складі тріоїстої музики, а також допомагав батькові відроджувати старовинні інструменти. Перебуваючи на службі в рядах Радянської Армії, він організував ансамбль українських народних інструментів. Тепер Ярослав студент Львівської консерваторії.

Про діяльність оркестру ведеться розповідь в шести хронікальних кінофільмах, дивлячись які можна простежити його еволюцію, починаючи з 1950 року до наших днів. Ці кінофільми зберігаються в державному кіноархіві Києва.

Для того, щоб Мельнице-Подільський оркестр мав можливість систематично поповнюватися виконавцями, 1962 року при оркестрі була організована студія. Основний контингент учнів студії — це діти шкільного віку (від 5-го до 9-го класу), а також певна кількість дорослих. Курс навчання в студії — один рік. Набирають щороку до студії 20—25 чоловік. Студійці опановують гру за їх бажанням на одному з інструментів*: цимбалах, ладковій кобзі, бандурі, сопілці, сурмі, лірі, а також на ударних — литаврах, решеті, великому барабані з тарілкою. Навчання ведеться без оплати. Навчають їх старші учасники оркестру, концертмейстери груп, які працюють на громадських засадах.

Крім гри на інструменті (індивідуальних занять з фаху, які проводяться один раз на тиждень), студійці вивчають елементарну теорію музики, сольфеджіо, а також працюють в оркестрі студії. Після закінчення учебного року їх переводять до великого оркестру.

* Скрипалі та баяністи вчаться в музичній школі.

Робота в студії проводиться за програмою, виданою Центральним будинком народної творчості УРСР. (Тернопільський Ю. Програма навчально-студійної роботи в самодіяльному оркестрі. К., Центральний будинок народної творчості УРСР, 1963). Для роботи з цимбалістами і бандуристами використовують такі друковані посібники: Кабачок В., Юцевич Є. Школа гри на бандурі. К., Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958; Опришко М. Школа гри на бандурі. К., «Музична Україна», 1967; Незовибатько О. Школа гри на українських цимбалах. К., «Мистецтво», 1966.

Для навчання на тих інструментах, які не мають посібників, використовуються школи і посібники для близьких до них інструментів. Так, для ладкової кобзи — школа для домри, для сурми — школа для гобоя, для сопілки — школа для флейти. Якщо для навчання на якомусь з інструментів зовсім немає відповідних посібників, керівник оркестру В. О. Зуляк сам пише вправи і розробляє методику гри на них. Так, наприклад, було з викладанням гри на лірі. Своєрідність цього інструменту — звучання мелодії на фоні постійного органного пункту — вимагала відповідних вправ. Для того, щоб виконавець на лірі навчився володіти смичком-колесом і видобував рівний співучий звук, керівник давав вправу на витримані ноти (вправа № 1, стор. 69). Для виховання правильної аплікатури лівої руки під час виконання мелодії пропонувалася гра секвенцій (вправа № 2). Вправа № 3 (ламані терції) і вправа № 4 (короткі арпеджіо) розраховані на засвоєння елементів виконавської техніки. Далі в процесі засвоєння матеріалу вправи ускладнюють, учням дають для роботи художні твори.

За період навчання в студії учні набувають практичних навичок з оволодіння гри на інструменті, а також теоретичних знань, які дають їм можливість включитися в роботу оркестру, не гальмуючи його зростання.

Репетиції у великому оркестрі ведуться за розкладом*, в якому визначаються дні і часи загальних групових та індивідуальних занять. Загальні репетиції оркестру, в яких бере участь увесь його склад, бувають двічі на тиждень. Групові та індивідуальні — щоденно. Під час групових репетицій бандуристи, цимбалісти, сопілкарі та інші працюють окремо протягом двох-трьох годин під керівництвом своїх концертмейстерів. Перед особливо відповідальними концертами (огляди, фестивалі) кількість загальних репетицій збільшується.

Готуючись до загальних репетицій оркестру, керівник заздалегідь визначає, над якими питаннями він буде працювати. Одним з важливих факторів у роботі з колективом є прагнення керівника якнайкраще поєднати в творчому процесі виконавців, які мають музичну освіту, ветеранів оркестру з новачками. Отже, підготовка до загальної репетиції, яка є серйозним випробуванням для колективу в його спроможності працювати як єдиний художній організм, здатний у повному складі виконати творчі завдання, вже йде на індивідуальних та групових заняттях, під час яких керівник оркестру і його помічники, концертмейстери, вимагають від кожного учасника точного вивчення партії, знання тексту творів. На групових заняттях керівники груп домагаються максимальної чистоти і чіткості звучання кожної оркестрової групи. Така підготовча робота сприяє проведенню загальної репетиції на належному рівні.

В Мельнице-Подільському оркестрі додержують певної послідовності в роботі під час загальної репетиції. За годину до її початку проводиться настройка інструментів. На перевірку загального строю витрачається 5—7 хвилин, коли вже всі учасники сидять за пультами. Далі оркестр програє один або два твори, які знаходяться в роботі в стадії, близькій до закінчення. Диригент

приділяє багато уваги загальному ансамблю, слідкує за точним виконанням партій кожною групою, домагається чистоти звучання, чіткого ритму, виразної динаміки. Прагнучи якнайкраще розкрити зміст твору, керівник робить аналіз самого твору та засобів художньої виразності, якими володіє оркестр, для його виконання, після чого оркестр приступає до остаточного опрацювання твору.

Вимогливість, наполегливість і копітка робота над репертуаром, уважне й дбайливе ставлення до учасників оркестру, до початківців, велика любов і відданість своїй справі — ось ті риси, що характеризують В. О. Зуляка як художнього керівника оркестру, диригента, вихователя молодого покоління, викладача.

Заняття в оркестрі ведуться за планом, який складається на квартал*. В плані визначають нові твори та час включення їх до роботи, концертну діяльність оркестру та інші види творчої роботи.

В оркестрі приділяється велика увага виховній роботі, яка також планується поквартально**.

Крім систематичного вивчення нотної грамоти та підвищення виконавського рівня, колектив оркестру знайомиться з життям та творчою діяльністю радянських композиторів, класиків української та російської музики. Велику радість учасникам оркестру приносять творчі зустрічі з композиторами, визначними діячами мистецтва, музикознавцями, які розповідають про свою діяльність і творчі плани, діляться враженнями, дають поради, висловлюють побажання.

Дуже цікавими і плідними для оркестру були зустрічі з композиторами А. Кос-Анатольським, І. Винером, І. Міським, з художнім керівником та головним диригентом Державної заслуженої капели бандуристів УРСР,

* Див. розклад, стор. 56

* Див. план роботи оркестру, стор. 56.

** Див. план виховної роботи, стор. 57.

народним артистом СРСР професором О. Мінківським та диригентом капели, заслуженим артистом УРСР О. Незовибатьком, з творчими колективами — Державною заслуженою капелю бандуристів УРСР, Закарпатським заслуженим народним хором, Ансамблем Прикарпатського військового округу, а також із студентами Львівської консерваторії, з науковими працівниками Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. У пам'яті всього колективу залишилась зустріч з видатним українським поетом, директором Інституту мистецтвознавства академіком М. Рильським.

В оркестрі систематично проводиться навчально-виховна робота. Читаються лекції з історії і теорії музики, а також проводяться бесіди на політичні і міжнародні теми.

Оркестр випускає стінну газету. Чудово оформлений стенд «Магістралями життя» цікаво розповідає про творчий шлях колективу, його досягнення.

Різні важливі питання — творчі, організаційні тощо — обговорюються і вирішуються на загальних зборах учасників оркестру.

Під час поїздок з концертами члени колективу оркестру влаштовують культпоходи до музеїв, відвідують концерти, спектаклі.

Оркестр виступає на нарадах передовиків сільського господарства, бере участь у святкових концертах, які влаштовуються в Будинку культури, обслуговує трудівників свого району та багатьох міст і сіл Тернопільської області, виїжджає до інших областей України.

Чимало учасників оркестру за успішні виступи на оглядах і конкурсах відзначено грамотами та дипломами. Найбільш талановиті музики-виконавці були підготовлені до вступу в музичні училища.

Важливим фактором у виховній роботі Мельниче-Подільського оркестру є добір репертуару, побудова програм, до яких включаються кращі зразки народної

творчості, твори сучасних радянських композиторів, українських та російських класиків.

Різностороння виховна робота сприяє творчому зростанню колективу, піднесенню виконавської майстерності, розширенню загальнокультурного світогляду його учасників, зміцнює оркестр як колектив і надає його роботі відповідної ідеологічної спрямованості, що відповідає тим важливим завданням, які ставить перед творчими колективами Комуністична партія Радянського Союзу.

ДРУЗІ ТА НАСТАВНИКИ ОРКЕСТРУ

Діяльність оркестру постійно в центрі уваги обласних, районних партійних та громадських організацій. РК КП України та райвиконком всебічно сприяли роботі оркестру, підтримуючи його як з матеріального, так і з морального боку. Для того, щоб учасники оркестру мали можливість відвідувати репетиції, велась відповідна робота на підприємствах, проводились бесіди з керівниками.

Керівники РК КП України та райвиконкому часто відвідували репетиції та концерти оркестру, допомагали його зростанню, сприяли популяризації колективу.

За ініціативою Тернопільського обласного управління культури та обласного Будинку народної творчості проводились творчі звіти оркестру, виступи по телебаченню, подавалася допомога репертуаром, в Мельниці-Подільській була організована музична школа.

Викладачі консерваторій України, композитори, музикознавці, які були свідками зростання оркестру, розуміли його перспективність, бачили, що цей колектив закладає підвалини для розвитку подібних самодіяльних, а також професіональних оркестрів на Україні і всіляко допомагали йому.

Багато для оркестру зробив завідуючий кафедрою народних інструментів Львівської консерваторії І. Ви-

мер. Він написав «Подільську фантазію», «Мазурку», створив обробку музичних п'єс, що виконуються під час «Подільського весілля», обробив і гармонізував чимало творів народної музики.

В репертуарі Мельнице-Подільського оркестру — твори композитора А. Кос-Анатольського: «Як цимбали обізвуться», сюїта з балету «Хустка Довбуша», «Полька» з балету «Сойчине крило», хорові твори в супроводі оркестру «Ленін живе», «Ми молоді». Доцент Київської консерваторії Д. Пшеничний створив сюїту з українських народних пісень і написав партитуру «Гуде вітер вельми в полі» М.Глінки для фортепіано з оркестром. Про оркестр і його керівника вийшла книжка 1960 року в Москві*.

Центральний Будинок народної творчості Української РСР популяризує досвід Мельнице-Подільського оркестру серед самодіяльних колективів України, активно підтримує організацію подібних оркестрів.

Високу оцінку оркестрові дав поет академік М. Т. Рильський, який слухав його виступ у місті Кременці в концерті, присвяченому 150-річчю з дня народження видатного польського поета Юліуша Словацького. Максим Тадейович був великим прихильником оркестру, листувався з В. О. Зуляком, давав йому поради щодо використання окремих інструментів в оркестрі.

ШЛЯХОМ ТВОРЧОГО ЗРОСТАННЯ

1968 року оркестр відзначив своє двадцятиріччя. За 20 років він виріс від ансамблю цимбалістів, учасники якого грали по слуху, до великого оркестру українських народних інструментів, який досяг високого рівня виконавської майстерності.

* Л. Носов. Василь Зуляк. М., «Советский композитор», 1960.

Поздоровити ювіляра приїхали представники обласних і районних партійних, радянських та громадських організацій, делегації від Львівської державної консерваторії та музичних закладів Тернопільщини.

Прибули в цей радісний святковий день, щоб привітати оркестр і взяти участь у ювілейному концерті, Добровлянський самодіяльний народний хор Заліщицького району, танцювальний колектив Борщівського Будинку культури, артисти обласної філармонії.

Під час урочистої частини багато теплих слів було виголошено в адресу ентузіастів оркестрової справи, підкреслювалось велике значення творчої діяльності колективу в популяризації ансамблевого музикування на народних інструментах, в справі пропаганди радянської музики, кращих зразків народної творчості та в поширенні музичної культури серед трудящих.

І хоча на вулиці стояла зима, настрій у ювілярів і всіх присутніх був весняний. По-весняному прикрашали сцену квіти. Теплі сонячні усмішки присутніх відзначалися радісним відгомонам у серцях учасників оркестру.

Під бурхливі оплески виходять піонери. Вони вітають оркестр віршами, написаними на честь ювіляра.

Надійшло поздоровлення від Міністерства культури УРСР, прислала оркестрові привітання заслужена капела бандуристів УРСР. Понад сто телеграм від творчих колективів республіки, музичних учбових закладів, митців і шанувальників оркестру було прислано на адресу ювіляра.

Після урочистої частини розпочався концерт. Оркестр виконав багато нових творів, а також твори із свого золотого фонду: «З Леніним навечно» А. Філіпенка, «Слава героям Надзбруччя», «Подільську фантазію», «Подільську весільну» та фрагменти з «Подільського весілля» («На добридень», «Чабан», «Мазурка») І. Вимера; дві коломийки з балету «Хустка Довбуша» А. Кос-Анатольського, сюїти на українські, румунські теми та «Концертну

п'есу» І. Міського, «Шумку» М. Завадського, записи В. Зуляка — «Тернопільські коломийки», польку «Рах-цях-цях» та інші твори. Виступили також малі ансамблі (троїста та сільська музика), вокалісти і танцювальна група в супроводі оркестру. Тепло прийняла аудиторія виступи гостей — самодіяльних та професіональних митців.

Після відзначення ювілею оркестр побував з концертами у містах Тернополі та Боршеві, а також виїздив на гастролі в Хмельницьку область.

Творчий шлях оркестру, його успіхи, розквіт його діяльності свідчать про загальний розвиток культури українського народу, яка невинно зростає завдяки турботам Комуністичної партії та Радянського уряду.

Пропагандист кращих зразків народної музичної творчості, виконавець творів радянських композиторів, оркестр йде в ногу з життям, оспівуючи трудові подвиги рідного Надзбруччя, прославляючи героїзм радянської людини, виховуючи в трудящих патріотизм, гордість за свою Соціалістичну Вітчизну.

З урахуванням цих важливих факторів побудовані його концертні програми, літературно-музичні композиції.

Багаторічний шлях оркестру — це шлях невинних творчих пошуків, зростання, піднесення до вершин виконавської майстерності.

ДОДАТОК

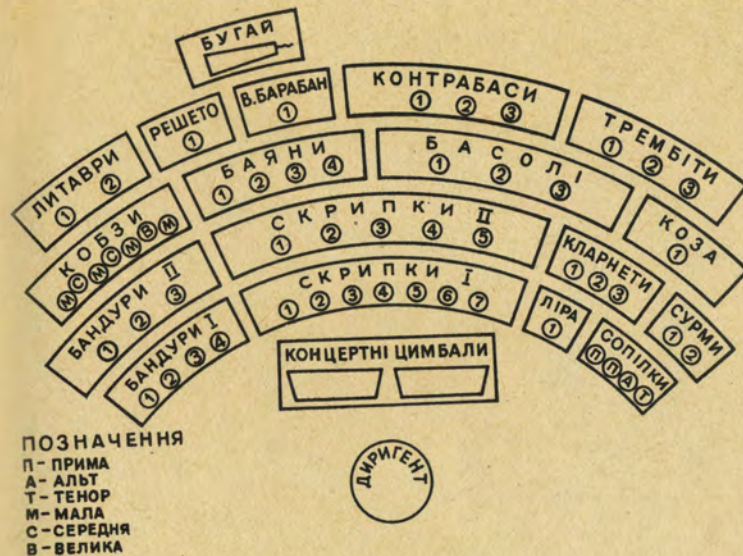

Схема розміщення інструментів в оркестрі.

Центр оркестру становлять цимбали, скрипки, басолі, кларнети і баяни, які цементують увесь оркестр.

Досвід показує, що при такому розташуванні інструментів звучання колективу найбільш компактне, монолітне.

Еволюція Мельнице-Подільського самодіяльного оркестру

Група	Назва інструментів	Ансамбль цим- балістів. Орг. у 1948 р. Склад 20—25 чол.	Фольклорний оркестр. Орг. у 1951 р. Склад 35—40 чол.	Ансамбль со- пілкарів. Орг. у 1953 р. Склад 36 чол.
ДУХОВІ	Сопілки { Прима Секунда Альт Тенор		8 (I-4, II-4)	10 (I-4, II-6) 18 (I-4, II-6, III-8) 6
	Сурма			
	Коза (дуда)		1	
	Кларнети «ІпС» I, II, III			
	Луска		1	
СТРУННІ УДАРНІ	Баяни I, II			2 (бас. функ- ція)
	Трембіти I, II			
	Кобзи { Малі Середні Великі			
	Бандури I, II			
	Цимбали { прима альт бас	20—25	20 (I-3, II-3 акомпан. 14)	
	Цимб. концертні			
	Скрипки I, II		1	
	Ліри I, II		1	
	Басоля		1	
	Контрабас			
	Бугай		1	
	Тулумбаси			
	Решето і трикутник *		1	
	Великий барабан з тарілкою			

* Решето і трикутник — один виконавець.

українських народних інструментів за 20 років (1948—1968)

Великий ор- кестр укр. нар. інструментів. 1957 р. Склад 50 чол.	Оркестр укр. нар. інстру- ментів в «Надзбруч. ан- самблі». 1958р. Склад 26 чол.	Оркестр укр. нар. інстру- ментів. 1960 р. Склад 43—44 чол.	Оркестр укр. нар. інстру- ментів, 1967 р. Склад 54—56 чол.	Оркестр укр. нар. інстру- ментів. 1968 р. Склад 54—57 чол.
5 (I-2, II-3) 3	2 1	2 1	2 (I і II)	2 (I і II)
2	1	1 2	1 1 2	1 1 2
2 2 (I і II)	2 (I і II)	1 2-3 (I, II, III)	2-3 (I, II, III) 1 (грає сопілка)	2-3 (I, II, III) 1
1	1	2 (I, II)	4 (I-2, II-2) 2 (I, II)	4 (I-2, II-3) 3 (I, II, III)
2 (I і II)	2 (I і II)	2	4 (I-2, II-2) 2	5 (I-3, II-2) 2
5 10 (I-5, II-3, III-2)	3 3	5 2 (I, II)	6 (I-3, II-3) 2 (I, II)	6-8 (I-3, II-3-4) 1
3 2	2 1	1 1	1 1	2 1
5 (I-3, II-2) 2 (I і II)	2 (I і II)	10 (I-6, II-4)	12 (I-7, II-5)	12 (I-7, II-5)
1 2 1 1	1 1 1 1	1 2 2 1	1 3 2 1	1 3 2 1
1	1 (він же лускар)	1	1	1
1	1	1	1	1

**Розклад занять
самодіяльного народного оркестру
українських народних інструментів**

№№ пп	Дні тижня	Години за- нять	З ким проводяться заняття	Примітка
1	Понеділок	18-21	Загальна репетиція оркестру	
2	Вівторок	18-21	Група бандур	
3	Середа	18-21	Група ладкових кобз Духова група Смичкова група	
4	Четвер	17-18 ³⁰	Студійний оркестр Загальна репетиція основного складу ор- кестру	
5	П'ятниця	19-21	Цимбалісти	
6	Субота	19-21	Ударники	
7	Неділя	16-20	Індивідуальні заняття Робота студії	

*Директор Будинку культури
Художній керівник*

**План роботи
самодіяльного народного оркестру українських
народних інструментів на . . . квартал 19 . . . року**

№№ пп	Тема заняття	Місяць
1	Підготовка до 20-річчя заснування оркестру	Січень
2	Включити в роботу оркестру нові твори: а) А. Кос-Анатольський «Ленін живе» б) І. Міський «Українська сюїта» в) І. Шишов «Народам слава» г) І. Вимер «Леніну у вінок» д) І. Міський — полька «Рах-цях-цях»	
3	Зробити 5 виїздів з творчим звітом у сільських будинках культури	січень, лю- тий, березень
4	Підготувати до 20-річчя оркестру програму з оркестром студійців	січень, лю- тий, березень

№№ пп	Тема заняття	Місяць
5	Провести дві творчі зустрічі з професіональни- ми колективами	лютий, березень
6	Щоденно проводити індивідуальні заняття (згід- но з розкладом по підвищенню фахового рівня виконавців)	протягом кварталу
7	Створити з учасників оркестру етнографічну групу по збиранню і записуванню інструмен- тальної музики в навколишніх селах	січень
8	Закінчити роботу над «Подільським весіллям» І. Вимера (текст Б. Демківа)	березень

*Директор Будинку культури
Художній керівник*

**План учбово-виховної роботи
самодіяльного народного оркестру українських
народних інструментів на . . . квартал 19 . . . року**

№№ пп	Зміст роботи	Місяць
1	Підсумки творчої діяльності за 1966 рік та планові завдання на 1967 р.	січень
2	Розвиток оркестрів українських народних інс- трументів	січень
3	Творча зустріч колективу з артистами Ансамб- лю Прикарпатського військового округу	лютий
4	Бесіда «Слідами біографій великих музикан- тів»	лютий
5	Лекція «Засоби художньої виразності—основа розкриття змісту твору»	березень
6	Провести творчу зустріч з Добровлянським самодіяльним хором. За об'єднаною програмою виступити з концертами у Мельниці-Поділь- ській та Заліщиках	лютий
7	З числа учасників оркестру підготувати двох диригентів для організації дитячих оркестрів у школі	до нового навчально- го року
8	Провести вечір на тему «Наш сучасник у тво- рах радянських композиторів»	березень

*Директор Будинку культури
Художній керівник*

РЕПЕРТУАР ОРКЕСТРУ

(за 20 років)

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ТВОРИ

1. Бобир А. Віночок з українських народних пісень. (Соло на бандурі в супроводі оркестру). Інструментовка Б. Шейка.
2. Будашкін М. Концерт для домри з оркестром. (Соло на цимбалах у супроводі оркестру). Інструментовка Б. Шейка.
3. Вимер І. Леніну у вінок. (Оркестр). Інструментовка М. Лисенка.
4. Вимер І. Подільська фантазія. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
5. Вимер І. Фрагменти з «Подільського весілля». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
6. Вимер І. Подільська весільна. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
7. Глінка М. Ходит ветер у ворот. (Ансамбль сопілкарів). Інструментовка В. Зуляка.
8. Гулак-Артемівський С. Опера «Запорожець за Дунаєм». Вступ. Козачок. Український танець. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
9. Домінчен К. Молодіжний танець. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
10. Жинович І. Перепілка. (Білоруська народна пісня, оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
11. Жинович І. Купалінка. (Білоруська народна пісня, оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
12. Завадський М. Українська шумка. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
13. Іполитов-Іванов М. В аулі. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
14. Кос-Анатольський А. Гротескна полька з балету «Сойчине крило». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.

15. Кос-Анатольський А. Космочанка. (Оркестр). Інструментовка М. Лисенка.
16. Кос-Анатольський А. Сюїта з балету «Хустка Довбуша». Коломийка. Дует. Менует. Мазурка. Коломийка. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
17. Левицький І. Українська шумка. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
18. Людкевич С. Гагілка. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
19. Міський І. Концертна п'еса. (Оркестр).
20. Міський І. Полька «Рах-цях-цях». (Оркестр).
21. Міський І. Сюїта на теми румунських пісень. (Оркестр).
22. Міський І. Сюїта на українські теми. (Оркестр).
23. Мосолов О. Вечірній дзвін. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
24. Невідомий автор. Менует з «Української симфонії». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
25. Невідомий автор. Козачок з «Української симфонії». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
26. Ніщинський П. Увертюра до п'єси Т. Г. Шевченка «Назар Стодоля». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
27. Новиков А. Полька. (Ансамбль цимбалістів). Інструментовка В. Зуляка.
28. Огінський М. Полонез. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
29. Олексієнко Б. Марина. (Українська народна пісня, оркестр).
30. Пантازی Г. Концертна фантазія. (Соло на цимбалах у супроводі оркестру). Інструментовка Б. Шейка.
31. Подільські коломийки. (Музика народна, ансамбль цимбалістів). Інструментовка В. Зуляка.
32. Полька. (Музика народна, ансамбль цимбалістів). Інструментовка В. Зуляка.

33. Пшеничний Д. Сюїта з українських народних пісень. (Оркестр).
34. Ревуцький Л. Ой шляхами битими. (Ансамбль цимбалістів). Інструментовка В. Зуляка.
35. Революційна пісня «Сміло у ногу рушайте». (Оркестр). Інструментовка В. Зуляка.
36. Різоль М., Шейко Б. Верховино. (Інструментальний ансамбль).
37. Російська народна пісня «Меж крутых бережков». (Ансамбль сопіляків). Інструментовка В. Зуляка.
38. Степовий Я. Прелюд. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
39. Українська народна пісня. «Верховина». (Ансамбль цимбалістів). Інструментовка В. Зуляка.
40. Чайковський П. Солодка мрія. (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
41. Шейко Б. Волох. (Подільський народний танець, оркестр).
42. Шейко Б. Журилася Настя, та не довго. (Троїста музика: скрипка, цимбали, басоля).
43. Шейко Б. Козачок.
44. Шейко Б. Мазурка.
45. Шейко Б. Матій. (Подільський народний танець, оркестр).
46. Шейко Б. На добридень. (Оркестр).
47. Шейко Б. Румунська мелодія. (Оркестр).
48. Шейко Б. Фантазія на теми пісень Поділля. (Оркестр).
49. Шейко Б. Чабан. (Подільський народний танець, оркестр).
50. Шейко Б. Чом Микита не прийшов? (Сільська музика).
51. Шейко Б. Юла. (Молдавський народний танець, оркестр).
52. Шишов І. Прелюдія «Народам слава». (Оркестр). Інструментовка Б. Шейка.
53. Шутенко Т. Весняна пісня. (Оркестр).

Вокальні твори в супроводі оркестру

1. Верьовка Г. Стоїть дуб зелений. (Хор). Слова народні. Інструментовка В. Зуляка.
2. Глінка М. Гуде вітер вельми в полі. (Соліст). Слова В. Забіли. Інструментовка Д. Пшеничного.
3. Гулак-Артемовський С. Місяцю ясний. (Романс з опери «Запорожець за Дунаєм», солістка). Інструментовка Б. Шейка.
4. Задор Д. Через поле широке. (Хор). Слова народні. Інструментовка Б. Шейка.
5. Кос-Анатольський А. Ми вічно молоді. (Хор). Слова А. Пашка. Інструментовка Б. Шейка.
6. Кос-Анатольський А. Ленін живе. (Хор). Слова І. Кутеня. Інструментовка Б. Шейка.
7. Кос-Анатольський А. Славлю партію Комуністичну. (Хор). Слова А. Пашка. Інструментовка Б. Шейка.
8. Костенко І. Надзбручанка співає. (Дует). Слова І. Бугая. Інструментовка Б. Шейка.
9. Костенко І. Пісня про Героя Соціалістичної Праці Євгенію Долинюк. (Хор). Слова К. Житника. Інструментовка В. Зуляка.
10. Лисенко М. Садок вишневий коло хати. (Соліст). Слова Т. Г. Шевченка. Інструментовка Б. Шейка.
11. Лятошинський Б. Пісня Богунського полку. (Хор). Слова Т. Г. Шевченка. Інструментовка Б. Шейка.
12. Майборода П. Пісня про рушник. (Соліст). Слова А. Малишка. Інструментовка Б. Шейка.
13. Мясков К. Ой лани, лани. (Хор). Слова Л. Рєви. Інструментовка В. Зуляка.
14. Олексієнко Б. У колгоспі роблю (Хор). Слова народні.
15. Поклад І. Пісня не заблудиться. (Соліст). Слова Б. Олійника. Інструментовка В. Зуляка.
16. Покрасс Д. Тобі, Україно. (Хор). Слова Я. Чернова. Інструментовка В. Зуляка.
17. Процько П. На Вкраїні зіронька зійшла. (Хор). Слова П. Процька. Інструментовка Б. Шейка.

18. Сабадаш С. Очі волошкові. (Соліст). Слова А. Драгомирецького. Інструментовка Б. Шейка.
19. Сандлер О. Мрія. (Солістка). Слова М. Сомы. Інструментовка Б. Шейка.
20. Філіпенко А. Зіронька-ясная. (Солістка). Слова Є. Шевченка. Інструментовка Б. Шейка.
21. Філіпенко А. З Леніним навічно. (Хор). Слова М. Сингаївського. Інструментовка В. Зуляка.
22. Філіпенко А. Полісяночко. (Солістка). Слова М. Сингаївського. Інструментовка Б. Шейка.
23. Філіпенко А. Ти, радянська, слава Україно. (Хор). Слова П. Тичини. Оркестровка Б. Олексієнка.
24. Фрадкін М. Пісня про Дніпро. (Хор). Слова Є. Долматовського. Інструментовка В. Зуляка.
25. Шамо І. Не шуми, калинонько. (Вокальний ансамбль). Слова Д. Луценка. Інструментовка В. Зуляка.
26. Шейко Б. Тернопільські коломийки. (Соліст). Слова народні. Інструментовка Б. Шейка.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Баран Г. Акорди.— «Комсомольське плем'я», 1963, 6 вересня.
- Білич В. Народні музиканти — «Радянська Україна», 1959, 4 грудня.
- Богданович С. Людина знаходить себе.— «Соціалістична культура», 1963, № 6, стор. 28.
- Буговий М. Щедрість юних талантів.— «Надзбручанська правда», 1964, 26 березня.
- Вадон Б. Виступає самодіяльний оркестр.— «Чорноморська комуна», 1965, 24 серпня.
- Вировий М. Свято молодості.— «Надзбручанська правда», 1963, 2 лютого.
- Вировий М. Огністо, пристрасно.— «Надзбручанська правда», 1965, 1 жовтня.
- Гаврилюк М. Виступає самодіяльний.— «Ленінський прапор» (Котовське), 1965, 17 серпня.
- Гермаківський І. Виступає «Надзбручанський».— «Радянська культура», 1959, 15 січня.
- Гермаківський І. Ансамбль «Надзбручанський».— «Вільне життя», 1959, 20 січня.
- Гермаківський І. Ансамбль народної музики «Надзбручанський» напередодні декади.— «Народна творчість та етнографія», 1960, № 1, стор. 153.
- Гермаківський І. Поборники народної музики.— «Соціалістична культура», 1963, № 2, стор. 21.
- Гермаківський І. Друге народження кобзи.— «Вільне життя», 1963, 4 серпня.
- Гермаківський І. Кобзи грають кобзареві.— «Радянська Україна», 1964, 14 січня.
- Гуменюк А. Українські народні інструменти.— «Соціалістична культура», 1957, № 2, стор. 43.
- Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти, інструментальні ансамблі та оркестри. К., Товариство для поширення політичних і наукових знань Української РСР, стор. 27, 30, 49.
- Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., «Наукова думка», 1967, стор. 178—183.
- Дяченко П. Інструмент, яким його знав Шевченко.— «Колгоспне село», 1964, 2 лютого.

- Зуляк В. Друга весна оркестру.— «Вільне життя», 1962, 1 липня.
- Зуляк В. Збагатилась палітра звучання.— «Надзбручанська правда», 1963, 7 грудня.
- Зуляк В. Творчий звіт.— «Надзбручанська правда», 1964, 12 вересня.
- Зуляк В. Наш творчий звіт.— «Надзбручанська правда», 1965, 7 вересня.
- Зуляк В. Наснага рідної землі.— «Соціалістична культура», 1966, № 10, стор. 5.
- Іванов П. Піонери важливої справи.— «Народна творчість та етнографія», 1968, № 3, стор. 76—79.
- Комаренко В. Український оркестр народних інструментів. К., Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960, стор. 44, 56.
- Михайлюк І. Пісня не змовкає.— «Радянське село», 1962, 22 квітня.
- Мотрук А. Великий успіх мельнице-подільських митців.— «Прапор Ілліча» (Хмельницька обл.), 1964, 22 серпня.
- Музиченко Г., Костенко М. Надзбручанські мелодії.— «Вільне життя», 1964, 16 жовтня.
- Музиченко С. Хвилюючою мовою музики.— «Молодь України», 1960, 16 березня.
- Незовибатько О. Ознайомлення з народними музичними інструментами та організація інструментальних ансамблів. К., Республіканський методичний центр по клубній роботі Укрпрофради, 1966, стор. 74.
- Носов Л. Міжколгоспний оркестр.— «Радянська культура», 1959, 26 березня.
- Носов Л. Василь Зуляк. М., «Советский композитор», 1960.
- Носов Л. Самодіяльний оркестр народних інструментів.— «Народна творчість та етнографія», 1960, № 2, стор. 129—134.
- Носов Л. Мелодій чистих передзвін.— «Вільне життя», 1964, 6 березня.
- Носов Л. Народные музыканты.— «Правда Украины», 1965, 10 лютого.
- Носов Л. Музична самодіяльність Радянської України. К., «Музична Україна», 1968, стор. 136.
- Петрук Л. Єдиний на Україні.— «Надзбручанська правда», 1963, 8 січня.
- Пірнак І. Концерти в полі.— «Вільне життя», 1963, 4 серпня.
- Пірнак І. Лауреати конкурсу.— «Надзбручанська правда», 1964, 26 березня.
- Решетило О. Висока честь.— «Надзбручанська правда», 1964, 31 березня.
- Рильський М. Дні поета в місті поета.— «Вільне життя», 1959, 9 вересня.
- Рябінкін Ю. Полонили серця.— «Надзбручанська правда», 1965, 7 вересня.
- Романюк І. На крилах пісні.— «Надзбручанська правда», 1969, 4 січня.
- Свініних Г. На фестивальному старті.— «Культура і життя», 1966, 11 грудня.
- Семченко А., Гермаківський І. Щоб не пригасали вогні.— «Вільне життя», 1964, 20 вересня.
- Скоморовський В. На берегах Неви.— «Культура і життя», 1965, 1 квітня.
- Федорів Р. Сурми заграли вдруге.— «Молодь України», 1965, 1 вересня.
- Філіма Л. Звук трембіти.— «Надзбручанська правда», 1963, 2 лютого.
- Філіма Л. 15 літ видзвонює струна.— «Надзбручанська правда», 1963, 12 лютого.
- Хоменко А. Оркестр народних інструментів.— «Нове життя» (Бережани), 1964, 18 серпня.
- Хоминець М. Велика честь.— «Ленінський прапор» (Котовське), 1965, 17 серпня.
- Чайкін І. Глядачі вдячні.— «Ленінський прапор» (Котовське), 1965, 17 серпня.
- Шаргородський І. Український народний.— «Культура і життя», 1965, 16 вересня.
- Яковенко О. Народні мелодії.— «Вільне життя», 1959, 23 травня.

ВПРАВИ ДЛЯ ЛІРИ *

* Цифри над нотами — позначення аплікатури лівої руки. Одна з струн («тенор»), що бере участь в утворенні органного пункту, відключена і в наведених вправах не використовується.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
Організатор і керівник оркестру	5
Творчий шлях оркестру	8
Інструменти оркестру	21
Зв'язки оркестру з іншими колективами	36
Творці нового інструментарію	37
Оркестр — школа виховання	40
Друзі та наставники оркестру	49
Шляхом творчого зростання	50
Репертуар оркестру (за 20 років)	58
Бібліографія	63
Додаток. З репертуару оркестру:	
1. А. Кос-Анатольський. «Як цимбали обізвуться».	
2. І. Міський. Полька «Рах-цях-цях».	

Перекоп Гаврилович Іванов
МУЗЫКАНТЫ С ПОДОЛИИ
(На українском языке)

Редактор *Н. М. Череди́ченко*
Художнє оформлення та редагування
Д. О. Лукомського

Технічний редактор *Н. Г. Орлова*
Коректор *Л. Ф. Немикіна*

БФ 30527. Темплан 1972 р. Поз. № 698. Здано на виробництво 30.VIII.1971 р. Підписано до друку 28.II. 1972 р. Формат 70×108¹/₃₂. Папір друкарський № 1. Фіз. друк. арк. 2.125 — додаток 2 арк. Умовн. друк. арк. 5.8. Обл.-вид. арк. 6.27. Тираж 3350. Зам. 2023. Ціна з додатком 48 коп. Видавництво «Мистецтво», Київ, Свердлова, 19.

Київський поліграфічний комбінат Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Довженка, 3.

Київська фабрика офсетного друку № 1 Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, вул. Фрунзе, 51-а.